

GAZNELİ MAHMUD'A VERİLEN SEYFÜ'D-DEVLE LAKABININ KILIÇ MOTİFLİ SİKKELER ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

 ARSLAN DURDU*

 10.53718/gttad.1131934

ÖZ

Unvan ve lakap kullanmak, Orta Çağ Türk-İslam dünyasında çok eski bir gelenektir. Hükümdarların unvan ve lakap kullanması hâkimiyet alametlerinden bir tanesidir. Hükümdarlar kendilerine verilen bu unvan ve lakapları çok önemser bunları güç göstergesi olarak kullanırlardı. Bu yüzden Türk-İslam devletleri hükümdarları birden çok gurur verici unvan ve lakaplar kullanmışlar, bunların azametiyle de gururlanırlardı. Ayrıca unvan ve lakaplar devletlerarası yazışmalarda büyük bir öneme de sahiptir. Gazneli Devleti hükümdarlarından Mahmud da unvan ve lakaplara çok önem veren şahsiyetlerinden bir tanesidir. Gazneli Mahmud daha çocukluğundan itibaren çeşitli unvan ve lakaplarla anılmıştır; tahta geçtikten sonra ise daha gösterişli unvan ve lakaplar kullanmıştır. Gazneli Mahmud (998-1030) genç yaşından itibaren devlet idaresi ve askeri işlerin içerisinde kendine yer bulmuştur. Gazneli Devleti onun zamanında en parlak dönemini yaşamış büyük bir devlete dönüşmüştür. Devletin başına geçtikten sonra yönünü Hindistan'a çevirmiş devletin sınırlarını Mâverâünnehir'den Kuzey Hindistan'a kadar genişletmiştir. Gazneli Mahmud, otuz üç yıllık hükümdarlık hayatı boyunca dinî, siyasi ve askeri anlamlar içeren unvan ve lakaplar almıştır. Aldığı unvan ve lakaplar genellikle tâbi olduğu iki makam tarafından verilmiştir. Bu unvan ve lakapların kimisi sipehsâlâr ve vali olarak hizmet ettiği Sâmânî hükümdarlarından kimisi Abbâsî Halifesi Kâdir-Billâh tarafından verilmiştir. Gazneli Mahmud daha çok geniş bir alanda hâkimiyet kurunca lakaplarının artırılması talebinde bulunmuş fakat halife bu teklifi kabul etmemiştir. Hatta bu konuda Karahanlı hükümdarına verilen lakaplara sitemde bulunmuş, daha çok sayıda ve daha gösterişli unvan ve lakap almak için Abbâsî Halifesi Kadir-Billâh'a birkaç kez elçi göndermiştir. Uzun süren bir mücadeleden sonra halifeden şanına uygun lakaplar almayı başarmıştır. Bu araştırmada Gazneli Mahmud'a verilen *Seyfü'd-devle* lakabı üzerinde durulacaktır. Ele aldığımız *Seyfü'd-devle* lakabı ise kendisine H.384/M.994 yılında tâbi olduğu Sâmânî hükümdarı II. Nûh b. Mansûr tarafından verilmiştir. Bu lakabı kullandığının en güzel kanıtı birinci elden kaynak olan nümismatik verilerdir. Nümismatik kaynaklar tarihi olaylar ile yakından ilgilidir. Yazılı tarih kaynaklarının çelişkili ve yetersiz olduğu zamanlarda, nümismatik kaynaklar büyük önem taşımaktadır. Bunun için Sultan Mahmud'a ait olan kılıç motifli altın, gümüş, bronz ve fels yirmi tane sikke ele aldık. Bu sikkelerin bazılarında sadece Seyfü'd-devle lakabı görülürken bazılarında ise bu lakap kılıç motifi ile birlikte zikredilmektedir. Bazı sikkelerde ise sadece kılıç motifi görülmektedir. Bu sikkeler farklı şehirlerde basılmış ve üzerlerinde farklı motifler yer almaktadır. Bu sikkelerden en önemlisi Horasan sipehsâlârlığı merkezi Nişâbur şehrinde basılan dinarlardır. Bilindiği üzere Gazneli Mahmud buraya sipehsâlâr tayin olarak tayin edilmiştir. Gazneli Mahmud'un tahta geçiş süreci hakkında bilgi verildikten sonra tespit edilen bu sikkeler üzerindeki kılıç motifi ve *Seyfü'd-devle* lakabı tahlil edilip devrin yazılı kaynaklarındaki bilgilerin nümismatik verilere yansımaları örneklerle değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Gazneliler, Gazneli Mahmud, Seyfü'd-devle, Nümismatik, Sikke, Kılıç.

* Dr., Zonguldak/TÜRKİYE, E-Posta: arslandurdu@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-4105-4227.

GAZNELİ MAHMUD'A VERİLEN SEYFÜ'D-DEVLE LAKABININ KILIÇ MOTİFLİ SİKKELER ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

THE EVALUATION OF THE NAME OF SAYF AL-DAWLA GIVEN TO MAHMUD OF GHAZNI ON SWORD MOTIF COINS

ABSTRACT

Using titles and laqabs is a very old tradition in the Medieval Turkish-Islamic world. The use of titles and laqabs by the rulers is one of the signs of domination. The rulers took these titles and laqabs very seriously and used them as a sign of power. For this reason, the rulers of Turkish-Islamic states have used multiple proud titles and laqabs, and they have become proud of their grandeur. In addition, titles and laqabs have a great importance in interstate correspondence. Mahmud, one of the rulers of the Ghaznavid State, is one of the personalities who attach great importance to titles and laqabs. Mahmud of Ghazni has been called with various titles and laqabs since his childhood; after he came to the throne, he used more ostentatious titles and laqabs. Mahmud of Ghazni (998-1030) has been involved in state administration and military affairs since his young age. The Ghaznavid State turned into a great state that experienced its heyday in his time. After he became the head of the state, he turned his direction to India and expanded the borders of his state from Transoxiana to Northern India. Mahmud of Ghazni took titles and laqabs with religious, political and military meanings throughout his thirty-three years of reign. The titles and laqabs he received were generally given by the two authorities to which he belonged. Some of these titles and laqabs were given by the Abbasid Caliph Kadir-Billah, some of the Samani rulers whom he served as sipehsalar and governor. When Mahmud of Ghazni dominated a wider area, he demanded that his laqabs be increased, but the caliph did not accept this offer. He even reproached the laqabs given to the Karakhanid ruler in this regard, and sent ambassadors to the Abbasid Caliph Kadir-Billah several times in order to receive more and more ostentatious titles and laqabs. After a long struggle, he succeeded in getting laqabs from the caliph. In this study, the laqab Sayf al-Dawla given to Mahmud of Gazne will be emphasized. The laqab of Sayf al-Dawla, which we discussed, is the Samani ruler II. Nüh b. Given by Mansur. The best proof of using this nickname is the first-hand numismatic data. Numismatic sources are closely related to historical events. Numismatic sources are of great importance when written historical sources are contradictory and insufficient. For this, we have considered twenty gold, silver, bronze and fels coins with sword motifs belonging to Sultan Mahmud. In some of these coins, only the laqab Sayf al-Dawla is seen, while in others this laqab is mentioned together with the sword motif. On some coins, only the sword motif is seen. These coins were minted in different cities and have different motifs on them. The most important of these coins are the dinars minted in the city of Nishapur, the center of the Khorasan sipehsalar. As it is known, Mahmud of Ghazni was appointed here as sipehsalar. After giving information about the enthronement process of Mahmud of Gazne, the sword motif and the laqab Sayf al-Dawla on these coins will be analyzed and the reflection of the information in the written sources of the period on the numismatic data will be evaluated with examples.

Keywords: Ghaznavids, Mahmud of Ghazni, Sayf al-Dawla, Numismatics, Coin, Sword.

GİRİŞ

İslam dünyasında sultan unvanını kullanan ilk hükümdar olarak zikredilen Gazneli Mahmud¹ hayatı boyunca çeşitli lakap ve unvanlara sahip olmuştur. Daha küçük yaşından itibaren annesinin memleketinden dolayı Mahmûd-ı Zâvulî diye anılmaya başlanmıştır.² Babası Sebük Tegin'e ise uzun boyundan dolayı, Uzun Sebük Tegin denilmektedir.³ Sebük Tegin oğlu Mahmud'u askerî tecrübe kazanması için genç yaşından itibaren çıktığı seferlere götürmüştür. Mahmud, olgunluk çağına geldiğinde siyasi olayların içinde bizzat yer almaya başlamıştır.

Gazneliler, kuruluş yıllarında Sâmânîlere tâbi idiler. Sâmânîler, Horasan ve Mâverâünnehir bölgesinde hüküm sürüyorlardı. Sâmânîler, Horasan'ı sipehsâlârlar vasıtasıyla idare ediyordu. Sipehsâlâr, idarî anlamda vali askerî anlamda ordu komutanıydı. Horasan sipehsâlârlığının merkezi ise Nişâbur şehri idi.⁴ Sipehsâlârlar hükümdar adına sefere çıkar, eyaletlerin vergilerini toplar ve hâkim oldukları eyaletlerin askerî ve idarî işlerini düzenlerlerdi. Horasan sipehsâlârlığı görevini genellikle Muhtâcoğulları ve Simcüriler gibi tanınmış Türk aileleri yapıyordu.⁵ Bu kumandanlardan biri Ali Simcürî idi. Horasan Sipehsâlârı olan Ali Simcürî bir müddet sonra bağımsız denilecek kadar kuvvetli bir duruma geldi. İttifak arayışlarına girdi. Horasan'a hâkim olmak isteyen Karahanlı hükümdarı Buğra Han ile ittifak kurdu. Bu ittifak Buğra Han'ın ölümü üzerine geçerliliğini yitirdi.

¹ Şebânkâreî, *Mecmau'l-Ensâb*, thk. Mîr Haşim Muhaddîs, İntişârat-ı Emîr-i Kebir, Tahran 1363, s. 48; Cûzcânî, *Tabakât-ı Nâsırî*, nşr. Bünyâd Ferheng-i Cihandaran-ı Gürî, Dânişgâh-ı Kabil, Kabil 1391, s. 253. İslam dünyasında ilk defa sultan unvanını kullanan hükümdar Gazneli Mahmud olmuştur. Fakat Gazneli sikkelerinde sultan unvanına Sultan İbrahim'den itibaren rastlanır.

² Nizâmülmülk, *Siyâsetnâme*, çev. Mehmet Altay Köymen, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2016, s. 100.

³ Beyhakî, *Târih-i Beyhakî*, thk. Ali Ekber Feyyaz, İntişârat-ı Dânişgâh-ı Firdevsî, Meşhed 1383, s. 244.

⁴ Hudûdü'l-Âlem Mine'l-Meşrik İle'l-Magrib, çev. Abdullah Duman-Murat Ağarı, Ayışığıkitapları, İstanbul 2020, s. 57; İbn Havkal, *10. Asırda İslâm Coğrafyası*, çev. Ramazan Şeşen, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2017, s. 373; Osman Gazi Özgüdenli, "Nişâbur", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, C. 33, İstanbul 2007, s. 149-151.

⁵ Erdoğan Merçil, "Simcüriler", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, C. 37, İstanbul 2009, s. 210-211.

Bunun üzerine eski Horasan sipehsâlârları olan Fâik ile Ali Simcûrî ittifak yaptılar. Sâ mânî hükümdarı II. Nûh, Ali Simcûrî ile Fâik'in kendisine karşı ittifakını haber aldığı zaman onları yola getirmek ve bu ittifakı ortadan kaldırmak adına üçüncü bir şahıs aramaya başladı. Sâ mânî hükümdarı II. Nûh, Sebük Tegin'e mektup yazdı ve bir elçi göndererek buna karşı bir tedbir almak için kendisiyle görüşmek üzere Kış sahrasına kadar gelmesini istedi.⁶ Sâ mânî hükümdarı II. Nûh'un yardım isteği üzerine Sebük Tegin ve oğlu Mahmud Sâ mânîler hizmetinde görev yapan isyancı Türk komutanları Ali Simcûrî ve Fâik'e karşı harekete geçtiler. İki taraf arasında Herat da yapılan savaşta Sebük Tegin ve oğlu Mahmud, Ali Simcûrî ve Fâik'e karşı zafer elde etti.⁷ Bunun sonucunda Sâ mânî hükümdarı II. Nûh, H.384/M.994 yılında Sebük Tegin'e *Nâsırü'd-dîn ve'd-devle* ve oğlu Mahmud'a devletin kılıcı manasına gelen *Seyfü'd-devle* lakabını verip Mahmud'u Horasan sipehsâlârlığına tayin etmiştir.⁸ Gazneli Mahmud, uzun yıllar *Seyfü'd-devle* lakabı ile anılmıştır. *Seyfü'd-devle* lakabı o dönemde öyle herkese verilen lakaplardan değildi. Bu lakap önemli ve manevi değeri yüksek lakaplar arasında idi. Selçuklu veziri Nizâmülmülk, *Seyfü'd-devle* lakabının Türk emîrleri, kumandanları ve iktâ sahiplerine verilmesi gereken lakaplar arasında olduğunu zikretmektedir.⁹ Nitekim Gazneli Mahmud, bu manevi değeri yüksek lakabı tâbi olduğu Sâ mânî hükümdarından almıştır. Daha sonraki lakaplarını ise Abbâsî halifesinden alacaktır.

Üç yıl sonra H.387/M.997 yılında Sebük Tegin vefat ettiği zaman Mahmud, Horasan orduları kumandanı olarak Nişâbur'da, kardeşi Emîr İsmail Gazne ve Belh hâkimi, Emîr Nasr ise Büst valisi idi. Sebük Tegin, oğlu İsmail'in kendinden sonra hükümdar olmasını istemişti. Bu isteği yerine getirilip İsmail tahta geçirildi. Bu esnada Nişâbur şehrinde bulunan Mahmud, kardeşi İsmail'in hükümdarlığını kabul etmedi. Amcası Buğracuk ve Kardeşi Nasr'ı da yanına alarak harekete geçti. İki tarafın orduları H.388/M.998'de karşı karşıya geldi. Mahmud, kardeşi İsmail'in ordusunu yenerek Gazneli Devleti tahtına oturdu.¹⁰

Gazneli Mahmud, kardeşi İsmail ile taht mücadelesine girdiği sırada Sâ mânî hükümdarı II. Nûh ölmüş tahta oğlu II. Mansûr geçmişti. II. Mansûr, Horasan orduları sipehsâlârlığını kendi komutanlarından Begtüzün'e verdi.¹¹ Fakat Gazneli Mahmud, Sâ mânîlerin başkenti Buhara'ya elçi gönderip Horasan bölgesinin idaresinin kendine iade edilmesini talep etti. Bu isteğinin geri çevrilmesi üzerine Nişâbur'a doğru harekete geçti. Bu esnada Begtüzün ve Fâik, II. Mansûr'u ele geçirip gözlerine mil çektiler ve yerine daha çocuk yaşta olan Abdülmelik b. Nûh'u tahta çıkardılar.¹² Gazneli Mahmud, bu kez Sâ mânî hükümdarının öcünü almak için yola çıktı. İki tarafın ordusu arasında yapılan savaşta Gazneli ordusu, Sâ mânî ordusunu hezimete uğrattı. Gazneli Mahmud, kazandığı bu savaş neticesinde Horasan'a tekrar hâkim oldu. Kardeşi Nasr'ı oraya vali tayin etti (H. 389/M. 999, 27 Cemaziyülevvel/16 Mayıs).¹³ Gazneli Mahmud, tahta geçip hâkimiyetini tesis ettikten sonra Abbâsî halifesine elçi gönderip hükümdarlık şân ve şerefine uygun unvanlar istedi. Bunun üzerine Abbâsî halifesi Kâdir-Billâh (991-1031) *Yemînü'd-devle ve Eminü'l-mille* lakabını vermiştir (H. 389/ M.999 Zilhicce /Kasım).¹⁴

Türk-İslam devletleri hukukunda unvan ve lakaplar hakimiyet alametlerinin başında gelmektedir. Gazneli sultanları, Abbâsî halifelerini İslâm dünyasının manevi lideri kabul edip halifelere saygıda kusur etmemeye çalışmışlardır. Halifelerin hükümdarlıklarını onaylayıp kendilerine unvan ve lakap vermelerini bir onur emaresi olarak görmüşlerdir. Gazneli Mahmud, Abbâsî halifesi Kâdir-Billâh'tan bağımsız gücünün meşruiyetini ve çok

⁶ Utbî, *Târîh-i Yemînî*, çev. Cürfâdekânî, thk. Ali Kâvim, Çaphâne-i Ferdin, Tahran 1334, s. 79.

⁷ Gerdîzî, *Zeynü'l-Ahbâr*, thk. Abdülhay Habîbî, Dünya Kitap, Tahran 1363, s. 371; Beyhakî, *age*, s. 242. Beyhakî olayı biraz farklı zikretmektedir. Emir Mahmud'un işleri yoluna girinceye kadar Emir Sebük Tegin Nişâbur'da kaldı, sonra Herat'a gitti. Ali Simcûr, Sebük Tegin'in Herat tarafına gittiğini ve emir Mahmud'un yanın çok az kuvvet olduğunu anlayınca Nişâbur'u tekrar ele geçirmek sevdasına düştü. H.385 yılı Rebiyülevvel ayının başında (5 Nisan 995) de kendi kardeşleri ve Fâik Hassa ile büyük bir ordu hazırladı. Bu haber Emir Mahmud'a ulaştığı vakit şehirden çıkıp bir fersahlık mesafede bulunan Amru'l-Leys bağına gelip orada konakladı. Bütün şehir halkı Simcûrî'nin gelmesinden mutlu olup onu karşılamaya çıktılar. Silahlarını alıp savaş koşular. Rahne (gedik) savaşı budur. Emir Mahmud çok çalıştıysa da dayanmak mümkün olmadı. Bunun üzerine bağdan gedik açarak Herat tarafına gittiler. Simcûrî Nişâbur'a yerleşti ve kendi adına hutbe okuttu. Emir Sebük Tegin her taraftan asker topladı. Nihayet H.385 yılı Cemaziyülahır ayının çıkmasına on gün kala 21 Temmuz 995 Pazar günü sabahı büyük bir savaş oldu. Simcûrîler devleti sona erdi. Sipehsâlârlık Emir Mahmud'a verildi. Beyhakî, *age*, s. 247-250.

⁸ Gerdîzî, *age*, s. 371-372. Utbî'de Nâsırüddin. Bkz. Utbî, *age*, s. 93; Cüzcanî'de Nâsırü'd-dinullâh. Bkz. Cüzcanî, *age*, s. 253; Beyhakî, Horasan sipehsâlârlığı ve Seyfü'd-devle lakabının Herat savaşından önce verildiğini zikrediyor. Hatta, Nûh b. Mansûr'un Sebük Tegin'den oğlu Mahmud'u yanında getirmesini ve Horasan sipehsâlârlığına ona vereceğini söylüyor. Beyhakî, *age*, s. 242.

⁹ Nizâmülmülk, *age*, s. 126.

¹⁰ Gerdîzî, *age*, s. 376; Şebânkâreî, *age*, s. 46-47.

¹¹ Utbî, *age*, s. 121; Gerdîzî, *age*, s. 376; Goulnar Baltanova, "Mansûr b. Nûh II", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 28, Ankara 2003, s. 11-12.

¹² Şebânkâreî, *age*, s. 26; Gerdîzî, *age*, s. 376-377.

¹³ Şebânkâreî, *age*, s. 48; Erdoğan Merçil, "Mahmûd- Gaznevî", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 27, Ankara 2003, s. 362-363.

¹⁴ Utbî, *age*, s. 138; Gerdîzî'de "Yemînü'd-devle ve Eminü'l-mille Ebû'l-Kâsım Mahmûd Velî Emîr'ül Mü'minin". Bkz. Gerdîzî, *age*, s. 381; Mirhând, "Eminü'l-mille ve Yemînü'd-devle". Bkz. Mirhând, *age*, s. 2909; Kazvinî'de "Eminü'd-devle ve Yemînü'l-mille". Bkz. Kazvinî, *age*, s. 314. Nizâmülmülk'e göre, Abbâsî Halifesi Kâdir-Billâh (991-1031) kendisine önce "Yemînü'd-devle" lakabının verildiğini, Sultan Mahmud zamanı içinde hâkimiyet alanını genişletince kendisine daha çok lakap verilmesini talep etmiş fakat halife bu teklife olumlu cevap vermemiştir. Gazneli Mahmud iki kez daha elçi gönderip taleplerini yenilemişse de netice elde edememiştir. Sultan Mahmud Abbâsî halifesine bir elçi daha gönderdi. Karahanlı hükümdarlarına "Zahirü'd-devle" (devletin yardımcısı), "Muînü halifetillah" (Allah'ın halifesinin yardımcısı), "Melikü's-şark ve's-sin" (doğunun ve Çin'in sultanı) gibi unvan ve lakapların verildiğine dair sitemlerini iletmiştir. Kendisinin İslam dinini yaymak için putperestler üzerine gaza yaptığını, halife adına kılıç kuşandığını ve kendisine bu tür unvan ve lakapların verilmemesinden doğan duyduğu üzüntüyü dile getirmiş ve sonunda halifeden "Yemînü'd-devle" lakabına ilaveten "Emînü'l-mille" (dinin güvenilir şahsiyeti) lakabını almayı başarmıştır. Bkz. Nizâmülmülk, *age*, s. 126-135.

GAZNELİ MAHMUD'A VERİLEN SEYFÜ'D-DEVLE LAKABININ KILIÇ MOTİFLİ SİKKELER ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

iyi bilinen *Yemînü'd-devle* ve *Emînü'l-mille* lakabı dâhil olmak üzere bir dizi onursal unvan alan ilk hükümdardır. Gazneli Mahmud gittikçe artan güç ve şöhretine rağmen Abbâsî Hilafetine mütevazî bir şekilde davranmıştır. Bu Halife'nin takdirini kazanmasına yol açmıştır. Bu lakabın ardından Gazneli Mahmud'a halife Kâdir-Billâh tarafından *Aynü'd-devle* ve *zinnü'l-mille* lakabının da verildiği zikredilmektedir.¹⁵

Abbâsî halifesi Kâdir-Billâh H.404/M.1014 tarihinde Gazneli Mahmud'a sancak, davul, hil'at, İran topraklarının tamamı ve Hindistan topraklarının menşurunu gönderdi. Ayrıca *Nizâme'd-din* lakabını verdi. Artık Mahmud "*Sultan Nizâme'd-din Ebû'l-Kâsım Mahmud*" diye zikredildi. Daha önceleri hilafet merkezinden "Yemînü'd-devle" ve "Emînü'l-mille" diye hitap edilirdi. O günden itibaren lakapları arasına *Nizâme'd-din*'i de eklediler. Bundan sonra şöyle zikredildi; *el-Sultanü'l-muazzam Yemînü'd-devle ve Emînü'l-mille Nizâme'd-din Ebû'l-Kasım Mahmud bin Sebük Tegin Edâma'llahu şevketehü*.¹⁶

H.417/M.1026 yılında Gazneli Mahmud, Somnât seferinden büyük bir zafer ve bol ganimetle dönmüştür. Bunun üzerine Abbâsî halifesi Kâdir-Billâh Horasan, Hindistan, Nimrûz ve Hârizm sancaklarıyla birlikte Sultan Mahmud'a İslâm ve devletin sığmağı manasına gelen "*Kehfü'd-devle ve'l İslâm*" lakabını da tevcih etmiştir.¹⁷ Halife ayrıca "Allah bizim kudretli komutanımıza Sultan Mahmud'u üzerimizden eksik etmesin" diye temennide bulunarak elleriyle sardığı sarığı ve özel kılıcı Sultan Mahmud'a yollamıştır. Sultan Mahmud'un İslâm dininin düşmanlarını ortadan kaldırmasını Abbâsî Hilâfeti adına batı bölgelerini de fethetmesini istemiştir.¹⁸ Nitekim daha önce ona verilen kılıcın korkusundan Hint ve Sind putları devrilmiş, puthâneler mescide çevrilmiş, hac yaptıkları yerler yıkılmış, Karmatî ve zındıklar ortadan kaybolmuştur.¹⁹

Nitekim askerî başarılarından dolayı Gazneli Mahmud'a, Sâ mânî hükümdarı II. Nûh ve Abbâsî halifesi Kâdir-Billâh tarafından bir dizi unvan ve lakap verilmiştir. Bu lakaplar sikkeler üzerinde net bir şekilde görülmektedir. *Seyfü'd-devle*, Gazneli Mahmud'un sikkeler üzerinde görülen ilk lakabıdır. Ayrıca sikkeler üzerinde çeşitli motifler de yer almaktadır. Bunlardan bir tanesi de bizim de üzerinde durduğumuz kılıç motifidir. Sultan Mahmud'a ait sikkeler üzerindeki kılıç motiflerinin *Seyfü'd-devle* lakabının bir tezahürü olduğu düşünülmektedir. Bu araştırmada, Sultan Mahmud tarafından bastırılmış kılıç motifli sikkeleri tespit edip *Seyfü'd-devle* lakabının mahiyeti ve kılıç motifi ile ilişkisi üzerinde duracağız.

1. Gazneli Mahmud'a Ait Kılıç Motifli Sikkelerin Tahlili

Genel itibarıyla Gazneli sikkelerinin ön tarafında "*lâ ilâhe illallahü vahdehü lâ şerike leh*", zamanın halifesinin adı, iç kenarda "*bismillah duribe haze'd-dinar veya dirhem*", paranın basıldığı yer ve tarih bulunur. Dış kenarında, Rum süresi (30:4-5) ayeti "*lillâhil emru min kablu ve min ba'd(ba'du), ve yevme izin yefrahul mu'minün bi nasrillah*" yazılıdır. Kenar boşluğunda ise Fetih süresi (48:28), Tevbe süresi (9:33), Saff süresinin (61:9) de geçen "*resûlehu bil hudâ ve dînîl hakkı li yuzhirehu aled dîni kullihî ve levkerihel müşrikûn*" ayeti yer almaktadır. Arka yüzde zamanın sultanının unvanı ve adı bulunur. Mahmud, ilk zamanlarda Sâ mânîlere tâbi idi. Bu nedenle ilk sikkelerin ön yüzünde "*el-Vali Seyfü'd-devle*" olarak kendi lakabı zikredilmiş arka yüzde ise tâbi olduğu Sâ mânî hükümdarı ve zamanın halifesi yazılmıştır.²⁰ Bağımsız olduktan sonra ön yüzde zamanın halifesinin adı arka yüzde Mahmud adı ve lakapları yazılıdır.²¹

Gazneli Mahmud, Horasan sipehsâlârlığına tayin edildikten sonra sikke bastırmaya başlamıştır. Horasan sipehsâlârlığının merkezi olan Nişâbur'da Gazneli Mahmud adına basılan ilk dinar H.384/M.994-995 yılına aittir. Bu yıldan itibaren *Seyfü'd-devle* lakabı sikkeler üzerinde zikredilmektedir.²² H.385/M.995-996 yılından itibaren *Seyfü'd-devle* lakabına kılıç motifinin de eşlik ettiği görülmektedir. Tespit ettiğimiz H.385, H.386, H.387 ve H.389 yıllarına ait Nişâbur'da basılan dinarlarda hem *Seyfü'd-devle* lakabı hem de kılıç motifi bir arada görülmektedir.²³ Sadece H.388/M.998 yılında Nişâbur'da Gazneli Mahmud'a ait *Seyfü'd-devle* lakabı veya kılıç motifli sikke görülmemektedir. Onun nedenini de şöyle açıklayabiliriz. H.387/M.997 yılının (Şaban-Ağustos) ayında Sebük Tegin vefat edince oğlu Emir İsmail tahta geçti. Bu sırada tahtın gerçek sahibinin kendisi olduğunu iddia eden Gazneli Mahmud, kardeşi İsmail'e karşı harekete geçti. İki kardeş arasında yaklaşık altı ay süren bir mücadeleden sonra H.388/M.998 yılının (Rebiyülevvel-Mart) ayında Gazneli Mahmud tahta geçti. Gazneli cephesinde bu olaylar yaşanırken diğer tarafta Sâ mânî hükümdarı II. Nûh ölmüş, tahta oğlu II. Mansûr geçmişti. II. Mansûr, tahta geçince Horasan sipehsâlârlığı görevini kendi komutanlarından Begtüzün'e vermişti. Fakat Gazneli Mahmud, Horasan için mücadeleye girdi ve tekrar Horasan sipehsâlârlığını ele geçirdi. Nitekim Gazneli

¹⁵ Beyhakî, *age*, s. 639-640.

¹⁶ Şebânkârei, *age*, s. 51.

¹⁷ Gerdîzi, *age*, s. 414; Beyhakî, *age*, s. 77. Şebânkârei, bu lakabı "Kehfü'l-müslimin" olarak zikretmektedir. Bkz. Şebânkârei, *age*, s. 60.

¹⁸ Şebânkârei, *age*, s. 60-61.

¹⁹ Şebânkârei, *age*, s. 60.

²⁰ Bkz. Ek: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8.

²¹ Bkz. Ek: 9, 10, 16, 17, 19, 20.

²² Bkz. Ek: 1.

²³ Bkz. Ek: 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8.

Mahmud babası vefat edince bir yıl içinde hem kardeşi İsmail ile hem de tahta geçtikten sonra Horasan için Sâmanîler ile mücadele içerisine girmiştir. Bir yıl süren bu mücadeleler sonucunda kaybettiği Horasan hakimiyetini tekrar ele geçirmeyi başarmıştır. Yani H.388/M.998 yılı mücadeleler içinde geçmiştir. Bu nedenle mücadele içerisinde geçen H.388/M.998 yılına ait Nişâbur'da Mahmud'a ait kesilen bir sikke görülmemektedir. Nişâbur'da görülmesi de H.388/M.998 yılında Belh ve Büst gibi şehirlerde kılıç motifli ve Seyfü'd-devle lakaplı sikkeler basıldığı görülmektedir. Bir yıllık gibi bir aradan sonra H.389/M.999 yılından itibaren tekrar Nişâbur'da dinar bastırıldığı görülmektedir.

Kılıç motifi, Nişâbur'da bastırılan dinarların ön yüzünün sol köşesine dik bir şekilde yerleştirilmiştir. Kılıcın sivri ucu yukarı, kabzası aşağıya bakmaktadır.²⁴ H.384/M.994-995 yılındaki dinarın ön yüzünün ilk satırında "Mahmud" ibaresi bulunurken H.385/M.995-996 yılından itibaren "adil" ibaresi görülmektedir.²⁵ H.384/M.994-995 ve H.385/M.995-996 yıllarına ait dinarlarda Sâmanî hükümdarı el-melik el-Mansûr Nûh b. Mansûr (II. Nûh b. I. Mansûr) ifadesi görülmektedir.²⁶ H.386, H.387, H.389 yıllarına ait dinarlarda ise el-melik el-Mansûr Mansûr b. Nûh (II. Mansûr b. II. Nûh) ifadesi görülmektedir. Bu dinarlar üzerinde Mahmud "el-vâli Seyfü'd-devle" şeklinde zikredilmektedir. Bu, Gazneli Mahmud'un Sâmanîlerin Horasan valisi ve sipehsâlâri olduğunu net bir şekilde göstermektedir. Abbâsî halifesinin de Tâi'-Lillâh olduğu görülmektedir. Kâdir-Billâh, Tâi'-Lillâh'ın yerine tahta oturduğu zaman Mâverâünnehir ve Horasan'a hâkim olan Sâmanîler, Büveyhîlerin emrinde olduğuna inandıkları Kâdir-Billâh'ın halifeliğini kabul etmediler, hutbelerde ve sikkelerde Tâi'-Lillâh'ın adına yer vermeyi sürdürdüler.²⁷ Sebük Tegin ve oğlu Mahmud da aynı şekilde davrandı. Mahmud, tahta geçtiğinde ise sikkeler üzerinde Abbâsî halifesi Kâdir-Billâh olarak görülmektedir.

Nişâbur darphanesinde basılan dirhemlerde de kılıç motifi görülmektedir. Tarihi net olarak okunamayan bu dirhemler üzerindeki Nûh b. Mansûr ifadesinden yola çıkarsak bu sikkelerin muhtemelen H.384-385 yıllarına ait olduğunu söyleyebiliriz. Bu dirhemlerde Mahmud "el-vâli Seyfü'd-devle" şeklinde Sâmanîlerin bir valisi olarak zikredilmektedir. Abbâsî Halifesi yine Tâi'-Lillâh'tır. Kılıç motifi, arka yüzün alt tarafına çapraz bir şekilde yerleştirilmiştir. Bu kılıç motiflerinin birinin ucunda çiçek motifi diğerinin ucunda ise yıldız motifi bulunmaktadır.²⁸ Dinarlarda görülen kılıç motifinin herhangi bir yerinde bu tür motifler görülmemektedir.

Sultan Mahmud H.389/M.999 (27 Cemaziyülevvel) yılında Horasan bölgesini ele geçirdikten sonra bölgede hutbeyi Kâdir-Billâh adına okutmuştur. Abbâsî Halifesi Kâdir-Billâh'a bir elçi göndererek zaferini bildirmiştir. Halife Kâdir-Billâh, Sultan Mahmud'un elçisini kabul edip saltanatını onaylamış ve kendisine "Yemînü'd-devle ve Emînü'l-mille" lakabını vermiştir (H.389/M.999 Zilhicce /Kasım). Bu tarihten sonra sikkelerde Abbâsî halifesi Kâdir-Billâh'ın ismi zikredilmeye başlanmıştır. Aynı tarihten itibaren sikkeler üzerindeki Gazneli Mahmud'un lakabı "el-Emîrü's-Seyyid Yemînü'd-Devle ve Emînü'l-Mille Ebû'l-Kâsım Vali Emîrü'l-Mü'minin" olduğu görülmektedir. Tespit ettiğimiz H.389/M.999 tarihli bir dinarda böyle zikredilmektedir.²⁹ Daha sonra sadece "Yemînü'd-Devle ve Emînü'l-Mille Ebû'l-Kâsım" ya da "Yemînü'd-Devle ve Emînü'l-Mille" olarak çeşitli şekillerde zikredildiği görülmektedir.³⁰ Bu lakap ile Türk-İslâm devleti özelliği Gaznelilere tam manasıyla sirayet etmiştir. Aynı zamanda sikkeler bu lakabın Gazneli Mahmud'a H.389/M.999 yılında verildiğinin kesin bir kanıtıdır. Bununla birlikte Gazneli Mahmud, bu tarihten itibaren bağımsız bir hükümdar olarak sikke bastırmıştır. Bu tarihten sonra *Seyfü'd-devle* lakabının sikkelerde zikredilmediğini görüyoruz. Ama kılıç motifinin ara ara kullanıldığını görülmektedir.

Daha ilginç ve nadir bulunan bir dinar türü ise ön yüzün sağ ve sol köşesinde dik bir şekilde yerleştirilmiş kılıç motifi bulunanlardır. Bu dinarlar Herat basımıdır. H.403 ve H.404 yıllarına aittir.³¹ Ön yüzü Arapça arka yüzü ise Sanskritçedir. Ön yüzde Abbâsî halife Kâdir-Billâh arka yüzünde Gazneli Mahmud'un "Yemînü'd-devle ve Emînü'l-mille Ebû'l-kasım" lakabı zikredilmektedir.³² Bu dinarlarda *Seyfü'd-devle* lakabı zikredilmemiştir. Görülen sağlı sollu çift kılıç motifleri *Seyfü'd-devle* lakabına istinaden kullanılmıştır diyebiliriz. Veyahut H.404/M.1014 yılında Sultan Mahmud Hindistan'ın Narâdîn şehrine yaptığı seferden büyük bir zaferle dönmüştür.³³ Bu zaferin nişanesi olarak basılmış bir sikke olabilir.

Büst darphanesinde H.388/998 yılında basılan hem ön hem de arka yüzünde kılıç motifleri olduğu görülen iki farklı dirhem tespit ettik. Kılıç motifleri sikkelerin alt köşesine yatay şekilde yerleştirilmiştir. Bu sikkelerin ön yüzünde Sebük Tegin arka yüzünde ise "el-vâli Seyfü'd-devle Mahmud b. Nasirü'd-din ve'd-devle" ibaresi

²⁴ Bkz. Ek: 2, 3, 4, 6, 6, 7, 8.

²⁵ Bkz. Ek: 1, 2, 3, vd.

²⁶ Bkz. Ek: 1, 2, 3, 4.

²⁷ Adnan Demircan, "Tâi'-Lillâh", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 39, İstanbul 2010, s. 447-8.

²⁸ Bkz. Ek: 12-13.

²⁹ Stephen Album Rare Coins Auction 36, January 23-25, 2020, Session B, Lot: 994, s. 53.

³⁰ Bkz. 9, 10, 11, 17, 19, 20.

³¹ Stephen Album Rare Coins, Auction 35, September 12-14, 2019,| Session C, Lot: 1181, 1182, 1884, s. 95.

³² Bkz. Ek: 9, 10, 11.

³³ Utbî, *age*, s. 211-212.

GAZNELİ MAHMUD'A VERİLEN SEYFÜ'D-DEVLE LAKABININ KILIÇ MOTİFLİ SİKKELER ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

görülmektedir.³⁴ Bu durumda Gazneli Mahmud, babası Sebük Tegin'e tâbidir. Büst şehrinde onun adına hutbe okutup, sikke kestirmektedir. H.388/M.998 yılında Belh şehrinde basılan dirhem de kılıç motifi ön yüzün sol köşesinde dik bir şekilde yerleştirilmiştir. Ön yüzünde "el-vâli Seyfûddevle" arka yüzünde Mansûr b. II. Nûh ifadeleri görülmektedir.³⁵ Yine H.389/M.998 Andarâbah'ta³⁶ basılan büyük dirhemlerin ön yüzünün alt tarafında yatay şekilde yerleştirilmiş kılıç motifleri görülmektedir. Bu dirhemlerin ön yüzünde Abbâsî halifesi Kâdir-Billâh'ın adı arka yüzünde Yeminü'd-devle ve Eminü'l-mille Mahmud'un lakabı ve adı zikredilmektedir.³⁷

Kılıç motifli sikkeler H.408/M.1017-1018 yıllarına kadar görülmektedir. H.408 yılına ait Belh şehrinde basılmış farklı ağırlıklarda iki dirhem görülmektedir. Kılıç motifleri arka yüzün sağ tarafına dik bir şekilde yerleştirilmiştir. Ön yüzünde Abbâsî halifesi Kâdir-Billâh'ın adı arka yüzünde "Yeminü'd-devle ve Eminü'l-mille Mahmud" lakabı ve adı görülmektedir.³⁸

Netice olarak "Seyfû'd-devle" lakabı H.389/M.999 yılına kadar sikkelerde görülmektedir. Bu lakap hem kılıç motifli hem de kılıç motifsiz olmak üzere iki tarzda sikkeler üzerinde görülmektedir. H.389/M.999 yılından itibaren Abbâsî halifesi Kâdir-Billâh'tan "Yeminü'd-devle ve Eminü'l-mille" lakabını alınca "Seyfû'd-devle" lakabı artık sikkelerde görülmemektedir. Ama kılıç motifi kullanılmaya devam etmektedir. Muhtemelen kılıç motifi Seyfû'd-devle lakabının bir göstergesi olarak kullanılmaya devam edilmiştir. Oğuz Tekin bu kılıç motifini Gaznelilerin devlet arması olarak nitelendirmiştir.³⁹ Gazneli Mahmud'a ait Nişâbur, Herat, Belh, Büst ve Andarâbah gibi şehirlerde basılan dinar ve dirhemlerin bazılarında tek kılıç motifi bazılarında çift kılıç motifi görülmektedir. Tek kılıç motifi, dinarlarda sikkenin ön yüzünde sol tarafına dik bir şekilde yerleştirilmiştir. Çift kılıç motifi ise yine ön yüzünde sağ ve sol kenarlara dik bir şekilde yerleştirilmiştir. Bakır ve gümüş sikkeler de ise kılıç motifi darphane yerine göre sikkenin arka veya ön yüzüne, alt tarafına yatay veya çapraz şekilde ya da sol veya sağ köşeye dik bir şekilde yerleştirilmiştir.

Görüldüğü üzere Gazne, Nişâbur ve Herat dinar basılan darphanelerdir. Gazne ve Belh yine dirhem basılan darphanelerinin ana merkezleridir. Belh ayrıca bakır darphanesi olarak da görev yapmıştır. Sultan Mahmud, Nişâbur'da çeşitli İran tarzı altın, gümüş ve bakırdan sikkeler darp ettirmiştir. Ayrıca Mahmud, Arapça (Kufi yazısı) ve Sanskritçe ile Kuzey Hindistan'da iki dilli madeni paraları tanıtan ilk Müslüman hükümdardır.

Seyfû'd-devle lakabı ve kılıç motifi birbirini tamamlayan iki unsur muydu? Bu araştırmaya sikkeler üzerinde gördüğüm kılıç motiflerinin Seyfû'd-devle lakabının bir tezahürü olduğunu düşünerek başladım. Fakat sikkeleri incelemeye başladığımda Seyfû'd-devle lakabının zikredildiği bazı sikkelerinde kılıç motifinin kullanılmadığını tespit ettim. Daha detaylı bir araştırma yapınca bu seferde kılıç motifi kullanılan bazı sikkelerde Seyfû'd-devle lakabının zikredilmediğini gördüm. Bu farklılık beni daha detaylı bir araştırmaya sevk etti.

SONUÇ

Hakimiyet alameti olan sikkeler, Gazneli Devleti'nin siyasî, idarî, askerî ve ekonomik siyasetlerine ışık tutmaktadır. Sebük Tegin, İsmail ve Mahmud gibi ilk Gazneli hükümdarları kuruluş yıllarında Sâmânîlere tâbi olduklarından dolayı ilk sikkeleri onların izniyle kestirmiştir. Bu sikkeler üzerinde Sâmânî hükümdarları ve Abbâsî halifelerinin adlarını görülmektedir. Gazneli hükümdarlarının hayatları boyunca askerî ve siyasî başarılarından dolayı çeşitli unvan ve lakaplar aldıkları sikkeler üzerine net bir şekilde görülmektedir. Lakap aldıkları siyasî otoritelerden biri Sâmânî devletidir. Sâmânî hükümdarı II. Nûh b. Mansûr, Sincûrîler ile yapılan savaşta askerî başarılarından dolayı Gazneli Mahmud'a H.384/M.994 (15 Ramazan-23 Ekim) senesinde Seyfû'd-devle lakabı vermiştir. Bu yıldan itibaren Gazneli Mahmud Sâmânîler'in idarî anlamda valisi askerî anlamda ise Horasan sipehsâlârı olmuştur. Gördüğümüz üzere bu yıldan itibaren Sultan Mahmud adına Horasan sipehsâlârlığının merkezi Nişâbur'da sikke darp edilmeye başlanmıştır. Nişâbur'da darp ettirdiği sikkelerde Seyfû'd-devle lakabı zikredilmekte, hem de bu lakaba istinaden sikkenin ön yüzünde sol köşeye dik bir şekilde yerleştirilmiş düz bir kılıç motifi bulunmaktadır. Bu dinarların nadir bulunan türden olduğu anlaşılmaktadır. H.384/M.994 senesinde Nişâbur şehrinde basılan dinarda *Seyfû'd-devle* lakabı zikredilirken kılıç motifi görülmemektedir. Bir müddet sonra görülmeye başlanmıştır. H.389/M.999 yılından sonra Gazneli Mahmud bir dizi lakap daha almıştır. Aldığı lakaplar çoğalınca ve bu lakapları veren güç değiştiği için yeni lakapları ve aldığı gücü sikkelerde zikretmeye başlamıştır. Sikke üzerinde bir sürü lakap yazılamayacağı için yeni aldığı lakapların yanına Seyfû'd-devle lakabını göstermek için kılıç motifi kullanmış olabilir. Tabi ki bu şimdilik bir yorumdan ibarettir.

³⁴ Bkz. Ek: 14, 15.

³⁵ Bkz. Ek: 18.

³⁶ Andarâb, Arap fethinden sonra Toharistân eyaleti sınırlarına dahil edildi. İdare merkezi Belh idi. Afganistan'daki iki büyük gümüş madenciligi merkezidir. 3/9'dan 5/11.yüzyıla kadar önemli bir darphaneydi. Andarâb'da Abbâsîler (258/871-72'de), Sâmânîler ve Gazneliler tarafından basılan dirhemlere sahibiz. Bkz. C. E. Bosworth, "Andarâb", *Encyclopædia Iranica*, II/1, s. 10.

³⁷ Bkz. Ek: 16, 17.

³⁸ Bkz. EK: 19, 20.

³⁹ Oğuz Tekin, "Sikke", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 37, İstanbul 2009, s. 179-184.

Farklı bir yönden baktığımızda Abbâsî halifeleri, Gazneli hükümdarları tahta çıktılarında ya da zafer kazandıklarında onlara bir takım hükümdarlık alametleri göndermektedir. Bu alametlerin arasında kılıç da bulunmaktadır. Kılıç eski Türklerde hakimiyet sembolü olarak biliniyor ve tahta çıkan hükümdarın “kılıç kuşanma merasimi” yapıyordu. Örneğin; Gazneli ve Selçuklu Devletleri hükümdarlarına hakimiyet alameti olarak halife tarafından boyundan asmalı bir kılıç gönderiliyordu. Gönderilen bu kılıç ile fetihler yapmasını İslamiyet yaymasını temenni etmişlerdir. Gazneli Mahmud tahta geçtikten sonra bu görevi başarı ile yürütmüştür. Hint kafirlerini ve Karmatîleri kılıcıyla ortadan kaldırmıştır. Netice itibarıyla Nîşâbur’da Sâmânîlere tâbi iken bastırıldığı sikkeler üzerindeki kılıç motifi, Seyfû’-d-devle lakabının bir sonucu iken tahta geçtikten sonraki sikkeler üzerinde görülen kılıç motifi, Abbâsî halifeliğinin verdiği hâkimiyet alametinin bir göstergesi olabilir. Kılıç manasına gelen “seyf” Müslümanlar için kutsal bir değerdir ve cihadı simgeler. “Devlet” kısmı ise hâkimiyet sürülen toprağı temsil etmektedir. Sikkeler üzerinde görülen çift kılıç motifinden birini Seyfû’-d-devle lakabına birini de Abbâsî Halifesinin göndermiş olduğu hâkimiyet alameti sayılan kılıca dayandırabiliriz.

Nitekim Selçuklu sultan ve meliklerinden Alp Arslan, Melikşâh, Togaşâh, Muhammed Tapar, Sencer ve Arslan Argun’un sikkelerinde benzer şekilde kılıç motifleri görülmektedir. Araştırmalarımız sonucunda zikredilen bu Selçuklu sultan ve meliklerin “Seyfû’-d-devle” lakabı veya onunla aynı manaya gelen bir lakap kullanmadığı görülmektedir. Fakat hepsinin ortak yanı Horasan’da hakimiyet sürmeleridir. Horasan hakimiyetini elinde bulunduranların sikkelerinde kılıç motifi görülmektedir. Yine Karahanlılar ve Hârizmşahlar devletlerinin sikkelerinde kılıç motifi görülmektedir. Bu yüzden kılıç sadece Seyfû’-d-devle lakabının bir göstergesi değildir. Bir hakimiyet alametidir. Oğuz Tekin’in dediği gibi Gaznelilerin devlet arması değildir. Orta Çağ Türk-İslam devletlerinin askerî devlet yapısı, adalet ve güç kavramları sikkeler üzerinde kılıç simgesiyle ifade edilmiştir diyebiliriz. Kılıç kişinin kahramanlığı veya unvanı ile alakalıdır. Kılıç güç, hakimiyet ve kuvvet sembolü olarak da kullanılmıştır.

Horasan Abbâsîler, Sâmânîler, Gazneliler, Saffârîler, Selçuklular ve daha birçok devlet için her zaman önemini koruyan bir merkez durumunda olmuştur. Horasan, o coğrafyada kurulan devletlerin hâkim olmak istedikleri stratejik bir nokta, hükümdarların güç kaynağı, ilim, ticaret ve zenginliğin de merkezi olarak kabul edilmiştir. Gazneliler, Horasan’ı bazen hanedan üyelerinden birini bazen de Türk komutanlarından birini sipeşâlâr tayin ederek idare etmiştir. Selçuklular yeni fethettikleri yerlerin aksine Horasan’ın hanedan üyelerinin hakimiyeti altında kalmasına özen göstermişlerdir. Bu nedenle sikkeler üzerindeki kılıç motifi Horasan’da hâkimiyet süren hanedan üyelerinin hakimiyet alametidir diyebiliriz.

GAZNELİ MAHMUD'A VERİLEN SEYFÜ'D-DEVLE LAKABININ KILIÇ MOTİFLİ SİKKELER ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

KAYNAKÇA

1-Araştırma Eserler

- BALTANOVA, Goulnar, “Mansûr b. Nûh II”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.28, Ankara, 2003, ss. 11-12.
- BEYHAKÎ, Ebû'l-Fazl Muhammed b. Hüseyin, *Târih-i Beyhakî*, thk. Ali Ekber Feyyaz, İntişârat-ı Dânişgâh-ı Firdevsi, Meşhed 1383.
- BOSWORTH, C. E., “Andarâb”, *Encyclopædia Iranica*, C. 2 /1, ss. 10.
- CÛZCÂNÎ, *Tabakât-ı Nâsırî*, nşr. Bünyâd Ferheng-i Cihandaran-ı Gûrî, Danişgâh-ı Kabil, Kabil 1391.
- DEMİRCAN, Adnan, “Tâi'-Lillâh”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 39, İstanbul 2010, ss. 447-448.
- GERDÎZÎ, Ebû Saîd Abdülhay b. Dahhâk b. Mahmud, *Zeynü'l-Ahbâr*, thk. Abdülhay Habîbî, Dünya Kitap, Tahran 1363.
- HUDÛDÛ'L-ÂLEM MÎNE'L-MEŞRİK İLE'L-MAGRİB, çev. Abdullah Duman-Murat Ağarı, Ayışığıkitapları, İstanbul 2020.
- HAVKAL, Muhammed, *10. Asırda İslâm Coğrafyası*, çev. Ramazan Şeşen, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2017.
- MERÇİL, Erdoğan, “Mahmûd-ı Gaznevî”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 27I, Ankara 2003, ss. 362-365.
- MERÇİL, Erdoğan, *Gazneliler Devleti Tarihi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2007.
- MERÇİL, Erdoğan. “Simcûriler”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.37, İstanbul 2009, ss. 210-211.
- MÎRHÂND, Muhammed b Hâvendşah b Mahmûd, *Târih-i ravzatü's-safâ fî sîretü'l-enbiyâ' ve el-mulûk ve el-hulafâ*, 4, nşr. Cemşid Kiyânfer, Aşâtîr, Tahran, 1380.
- KAZVİNÎ, Hamdullâh Müstevfî, *Târih-i Güzîde*, thk. Abdülhüseyin Nevâî, Tahran 1336.
- NİZÂMÜLMÛLK, Ebû Alî Kıvâmüddîn Hasen b. Alî b. İshâk et-Tûsî, *Siyâsetnâme*, çev. Mehmet Altay Köymen, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2016.
- ÖZGÜDENLİ, O.G., “Nişâbur”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 33, İstanbul 2007, ss. 149-151.
- ŞEBÂNKÂREÎ, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Mecmau'l-Ensâb*, thk. Mîr Haşim Muhaddîs, İntişârat-ı Emîr-i Kebir, Tahran 1363.
- TÂRÎH-İ SÎSTÂN, (nşr. Melikü's-şuarâ Bahâr), Tahran 1314.
- TEKİN, Oğuz, “Sikke”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.37, İstanbul 2009, ss. 179-184.
- UTBÎ, Ebû'n-Nasr Muhammed b. Abdülcabbar. *Terceme-i Târih-i Yemînî*, çev. Curfâdekânî, thk. Ali Kâvîm, Çaphâne-i Ferdin, Tahran 1334.
- Stephen Album Rare Coins, Auction 35, September 12-14, 2019, Session C, Lot: 1181, 1182, 1884.

2-İnternet Kaynakları

- <https://www.numisbids.com/n.php?p=lot&sid=406&lot=21686> Erişim tarihi 16.06.2022.
- <https://www.baldwin.co.uk/product/ghaznavid-mahmud-b-sebuktekin-as-samanid-governor-gold-dinar-ah385-995-ad/#tab-description> Erişim tarihi 16.06.2022.
- <https://www.numisbids.com/n.php?p=lot&sid=1437&lot=1544> Erişim tarihi 16.06.2022.
- <https://www.numisbids.com/n.php?p=lot&sid=1437&lot=1544> Erişim tarihi 16.06.2022.
- <https://www.zeno.ru/showphoto.php?photo=286392> Erişim tarihi 16.06.2022.
- <https://www.coinarchives.com/w/lotviewer.php?LotID=5418852&AucID=6132&Lot=4267&Val=20a137e8a536494f6be14553942b76eb> Erişim tarihi 16.06.2022.
- <https://www.numisbids.com/n.php?p=lot&sid=406&lot=21687> Erişim tarihi 16.06.2022.
- <http://numismatics.org/collection/1964.78.1> Erişim tarihi 16.06.2022.
- <http://numismatics.org/collection/1964.18.1> Erişim tarihi 16.06.2022.

ARSLAN DURDU

- <http://numismatics.org/collection/1967.54.1> Erişim tarihi 16.06.2022.
- https://adacoins.ru/online_auction/68/59309 Erişim tarihi 16.06.2022.
- <https://www.worldbanknotescoins.com/2011/03/gold-dinar-coin-ghaznavids-mahmud-of.html> Erişim tarihi 16.06.2022.
- <https://www.zeno.ru/showphoto.php?photo=286311> Erişim tarihi 16.06.2022.
- <https://www.zeno.ru/showphoto.php?photo=136936> Erişim tarihi 16.06.2022.
- <https://www.zeno.ru/showphoto.php?photo=48192> Erişim tarihi 16.06.2022.
- <https://www.ebay.com/itm/125110637405?hash=item1d212cd35d:g:1ZIAAOSwaRRh6C4y> Erişim tarihi 16.06.2022.
- <https://denarius.no/product/multiple-dirhem-from-amir-mansur-ibn-nuh-998-ad-ah-388-2/> Erişim tarihi 16.06.2022.
- <https://www.numisbids.com/n.php?p=lot&sid=406&lot=21691> Erişim tarihi 16.06.2022.
- <http://numismatics.org/collection/2000.7.121> Erişim tarihi 16.06.2022.
- <https://www.zeno.ru/showphoto.php?photo=116688> Erişim tarihi 16.06.2022.
- <https://www.zeno.ru/showphoto.php?photo=118527> Erişim tarihi 16.06.2022.

GAZNELİ MAHMUD'A VERİLEN SEYFÜ'D-DEVLE LAKABININ KILIÇ MOTİFLİ SİKKELER
ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

EKLER

Ek 1: *Sultan Mahmud adına H.384/994 yılında Nişâbur'da basılan dinar (Ağırlık: 4,22gr, Çap: 24mm).⁴⁰*

Mahmud lâ ilâhe illallahü vahdehü lâ şerîke leh el-vali Seyfü'd-devle	Lillâh Muhammedun Resulullâh el-ta'i' Lillâh el-melik el-Mansûr Nûh b. Mansûr
--	---

Ek 2: *Gazneli Mahmud adına H.385/995 yılında Nişâbur'da basılan dinar. (Ağırlık: 5,44g).⁴¹*

Adil lâ ilâhe illallahü vahdehü lâ şerîke leh el-vali Seyfü'd-devle Mahmud	Lillâh Muhammedun Resulullâh el-ta'i' Lillâh el-melik el-Mansûr Nûh b. Mansûr
--	---

⁴⁰ <https://www.numisbids.com/n.php?p=lot&sid=406&lot=21686>

⁴¹ <https://www.baldwin.co.uk/product/ghaznavid-mahmud-b-sebuktekin-as-samanid-governor-gold-dinar-ah385-995-ad/#tab-description>

Ek 3: *Gazneli Mahmud adına H.385/995 yılında Nişâbur'da basılan dinar. (Ağırlık: 4,41g).⁴²*

Adil lâ ilâhe illallahü vahdehü lâ şerîke leh el-vali Seyfü'd-devle Mahmud	Lillâh Muhammedun Resulullâh el-ta'i' Lillâh el-melik el-Mansûr Nûh b. Mansûr
--	---

Ek 4: *Gazneli Mahmud adına H.385/995 yılında Nişâbur'da basılan dinar. Ağırlık: 4,41 gr).⁴³*

Adil lâ ilâhe illallahü vahdehü lâ şerîke leh el-vali Seyfü'd-devle Mahmud	Lillâh Muhammedun Resulullâh el-ta'i' Lillâh el-melik el-Mansûr Nûh b. Mansûr
--	---

⁴² <https://www.numisbids.com/n.php?p=lot&sid=1437&lot=1544>

⁴³ <https://www.numisbids.com/n.php?p=lot&sid=1437&lot=1544>

GAZNELİ MAHMUD'A VERİLEN SEYFÜ'D-DEVLE LAKABININ KILIÇ MOTİFLİ SİKKELER
ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Ek 5: *Gazneli Mahmud adına H.386/996-997 yılında Nişâbur'da basılan dinar. (Ağırlık: 6,12, Çap: 24mm).*⁴⁴

Adil lâ ilâhe illallahü vahdehü lâ şerîke leh el-vali Seyfü'd-devle Mahmud	Lillâh Muhammedun Resulullâh el-ta'i' Lillâh el-melik el-Mansûr II. Mansûr b. Nûh
--	---

Ek 6: *Gazneli Mahmud adına H.387/997-98 yılında Nişâbur'da basılan dinar. (Ağırlık: 4,63, Çap: 24,00mm).*⁴⁵

Adil lâ ilâhe illallahü vahdehü lâ şerîke leh el-vali Seyfü'd-devle Mahmud	Lillâh Muhammedun Resulullâh el-ta'i' Lillâh el-melik el-Mansûr II. Mansûr b. Nûh
--	---

⁴⁴ <https://www.zeno.ru/showphoto.php?photo=286392;https://www.coinarchives.com/w/lotviewer.php?LotID=5418852&AucID=6132&Lot=4267&Val=20a137e8a536494f6be14553942b76eb>

⁴⁵ <https://www.numisbids.com/n.php?p=lot&sid=406&lot=21687>

Ek 7: *Gazneli Mahmud adına H.389/998-99 yılında Nişâbur'da basılan dinar.*⁴⁶

Adil lâ ilâhe illallahü vahdehü lâ şerîke leh el-vali Seyfü'd-devle Mahmud	Lillâh Muhammedun Resulullâh el-ta'i' Lillâh el-melik el-Mansûr II. Mansûr b. Nûh
--	---

Ek 8: *Gazneli Mahmud adına H.389/998-99 yılında Nişâbur'da basılan dinar.*⁴⁷

Adil lâ ilâhe illallahü vahdehü lâ şerîke leh el-vali Seyfü'd-devle Mahmud	Lillâh Muhammedun Resulullâh el-ta'i' Lillâh el-melik el-Mansûr II. Mansûr b. Nûh
--	---

⁴⁶ <http://numismatics.org/collection/1964.78.1>

⁴⁷ <http://numismatics.org/collection/1964.18.1>

GAZNELİ MAHMUD'A VERİLEN SEYFÜ'D-DEVLE LAKABININ KILIÇ MOTİFLİ SİKKELER
ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Ek 9: *Gazneli Mahmud adına H.403/1012-13 yılında Herat'da basılan dinar. (Ağırlık: 3,88gr, Çap: 24mm).*⁴⁸

lâ ilâhe illallahü vahdehü lâ şerîke leh Kâdir Billâh	Lillâh Muhammedun Resulullâh Yemînü'd-devle ve Eminü'l-mille Ebû'l-kasım
---	--

Ek 10: *Gazneli Mahmud adına H.403/1012-13 yılında Herat'da basılan dinar.*⁴⁹

lâ ilâhe illallahü vahdehü lâ şerîke leh Kâdir Billâh	Lillâh Muhammedun Resulullah Yemînü'd-devle ve Eminü'l-mille Ebû'l-kasım
---	--

⁴⁸ <http://numismatics.org/collection/1967.54.1>

⁴⁹ https://adacoins.ru/online_auction/68/59309 (Lot No1202) Аукционный дом «Александр»

Ek 11: *Gazneli Mahmud adına H.404/1013-14 yılında Herat'da basılan dinar. (Ağırlık: 3.33gr, Çap: 23mm).*⁵⁰

lâ ilâhe illallahü vahdehü lâ şerîke leh el-Kâdir billah	Lillâh Muhammedun Resulullah Yemînü'd-devle ve Eminü'l-mille Ebû'l-kasım
--	--

Ek 12: *Gazneli Mahmud adına H.384(5)/995-996 (Tarih tam net değil) yılında Nişâbur'da basılan sikke. (Ağırlık: 3,00, Çap: ?).*⁵¹

lâ ilâhe illallahü vahdehü lâ şerîke leh el-Ta'i-Lillâh II. Nûh b. Mansûr	Lillâh Muhammedun Resulullah el-vali seyfû'd-devle Mahmud
--	--

⁵⁰ <https://www.worldbanknotescoins.com/2011/03/gold-dinar-coin-ghaznavids-mahmud-of.html>

⁵¹ <https://www.zeno.ru/showphoto.php?photo=286311>

GAZNELİ MAHMUD'A VERİLEN SEYFÜ'D-DEVLE LAKABININ KILIÇ MOTİFLİ SİKKELER
ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Ek 13: *Gazneli Mahmud adına H.384(5)/994-95 yılında Nişâbur'da basılan sikke. (Ağırlık: 3,11gr, Çap: 19-20mm).*⁵²

lâ ilâhe illallahü vahdehü lâ şerîke leh el-ta'i-Lillâh II. Nûh b. Mansûr	Lillâh Muhammedun Resulullah el-vali Seyfü'd-devle Mahmud.....
--	---

Ek 14: *Gazneli Mahmud adına H.388/998 yılında Büst'te basılmış sikke. (Ağırlık: 4,6gr, Çap: ?).*⁵³

lâ ilâhe illallahü vahdehü lâ şerîke leh Sebüktegin	Lillâh Muhammed Resul Allah el-Vali Seyfü'd-dev le / Mahmud bin Nasir /üd-din ve ed-Devle
---	--

⁵² <https://www.zeno.ru/showphoto.php?photo=136936>

⁵³ <https://www.zeno.ru/showphoto.php?photo=48192>

Ek 15: *Gazneli Mahmud adına H.388/998 yılında Büst'te basılmış sikke.*⁵⁴

lâ ilâhe illallahü vahdehü lâ şerîke leh Sebüktegin	Lillâh Muhammed Resul Allah / el-Vali Seyfû'd-dev/ le Mahmud bin Nasir /üd-din ve ed-Devle
---	---

Ek 16: *Gazneli Mahmud adına H.389/998-99 yılında Anderabah'ta basılmış dirhem. (Ağırlık: 10,38gr, Çap: ?).*⁵⁵

lâ ilâhe illallahü vahdehü lâ şerîke leh el-Kâdir Billah	Lillâh Muhammed Resul Allah / Yemînü'd-devle ve Emînü'l-mille Mahmud
--	---

⁵⁴ <https://www.ebay.com/itm/125110637405?hash=item1d212cd35d:g:1ZIAAOSwaRRh6C4y>

⁵⁵ <https://denarius.no/product/multiple-dirhem-from-amir-mansur-ibn-nuh-998-ad-ah-388-2/>

**GAZNELİ MAHMUD'A VERİLEN SEYFÜ'D-DEVLE LAKABININ KILIÇ MOTİFLİ SİKKELER
ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Ek 17: *Gazneli Mahmud adına H.389/998-99 yılında Anderabah'ta basılmış dirhem. (Ağırlık: 9,16gr, Çap: 48mm).*⁵⁶

lâ ilâhe illallahü vahdehü lâ şerîke leh el-Kâdir-Billâh	Lillâh Muhammed Resul Allah /Yemînü'd-devle ve Eminü'l-mille Mahmud
--	--

Ek 18: *Gazneli Mahmud adına H.388/998 yılında Belh'te basılmış dirhem. (Ağırlık: 4.425, Çap: 34.5).*⁵⁷

lâ ilâhe illallahü vahdehü lâ şerîke leh el-vali Seyfü'd-devle	Lillâh Muhammedün resulullah el-ta'i' Lillâh Mansûr b. II. Nûh
--	---

Ek 19: *Gazneli Mahmud adına H.408/1017-18 yılında Belh'te basılmış sikke. (Ağırlık: 3,27gr, Çap: 25,2mm).*⁵⁸

Adil lâ ilâhe illallahü vahdehü lâ şerîke leh	Lillâh Muhammedun Resulullah Yemînü'd-devle ve emînü'l-mille
---	--

⁵⁶ <https://www.numisbids.com/n.php?p=lot&sid=406&lot=21691>

⁵⁷ <http://numismatics.org/collection/2000.7.121>

⁵⁸ <https://www.zeno.ru/showphoto.php?photo=116688>

ARSLAN DURDU

el-Kâdir-Billâh	Mahmud
-----------------	--------

Ek 20: *Gazneli Mahmud adına H.408/1017-18 yılında Belh'te basılmış sikke. (Ağırlık: 3,27, Çap: 24,3mm).⁵⁹*

Adil lâ ilâhe illallahü vahdehü lâ şerîke leh el-Kâdir-Billâh	Lillâh Muhammedun Resulullah Yemînü'd-devle ve emînü'l-mille Mahmud
--	--

⁵⁹ <https://www.zeno.ru/showphoto.php?photo=118527>

**GAZNELİ MAHMUD'A VERİLEN SEYFÜ'D-DEVLE LAKABININ KILIÇ MOTİFLİ SİKKELER
ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ**